

een hernieuwkomer leest :
"de rest is parking"

Qui aime bien, châtie bien (Frans spreekwoord)

Mijn peetzoon, die niet het immense voorrecht geniet Antwerpenaar te zijn, hij is Kortrijkzaan — edoch, als ik de slogans van hun provincie mag geloven, lijden West-Vlamingen evenmin aan een gebrek aan zelfzekerheid — schonk me voor mijnen nieuwjaar *"De rest is parking. Waarom de Antwerpenaren zo Antwerps zijn"* van Bart De Clerck & Joost Houtman (uitgeverij Vrijdag, september 2019). Mijn peetzoon kent Antwerpen, hij heeft er gewerkt, en hij wil zijn peetvader behoeden voor overmoed : de overmoed van een vroegere Antwerpenaar die terugkeert naar zijn stad, en denkt dat hij het wel weet. De hernieuwkomer die niet beseft dat hij een herinburgeringstraject nodig heeft.

Het boek leest vlot weg, als een gesprek aan de toog, dat slechts door teugen aan de pint onderbroken wordt, en zo is het allicht ook geschreven. De auteurs springen van de hak op de tak, *van jut naar jaar*, zoals in een cafédiscussie waar de onderwerpen door toeval met elkaar verbonden zijn. *"De rest is parking"* is een ware *annekesnest*, een woord dat De Clerck en Houtman overigens met een on-Antwerpse *h* schrijven. Een mooi cadeau.

"*De rest is parking*" is het derde boek in een reeks, waarvan de twee eerdere over Engelsen en Italianen handelden : "*Stiff Upper Lips*" en "*Bella Figura*", waarom Engelsen zo Engels, en Italianen zo Italiaans zijn. Dat is merkwaardig, want ik kan me niet voorstellen dat beide, in het Nederlands geschreven en gepubliceerde boeken voor Engelsen of Italianen waren bestemd, terwijl "*De Rest is Parking*" zonder twijfel wél voor de Antwerpenaars geschreven is, en voor niet-Antwerpenaars veeleer een vorm van zelfkastijding mag zijn. De dikke nek van de Sinjoren blijkt immers nog dikker dan je dacht.

Twee detailopmerkingen of verrassingen, vóór ik tot een wat fundamenteelere kritiek kom.

Eén. Er is verschil tussen weten en beseffen. Ik wéét immers dat burgemeester Bart De Wever veel jonger is dan ik, maar bij het lezen van het boek besef ik wat een *snotneus* hij wel is. [Die De Wever (°1970) komt overigens zeer vaak aan het woord in het boek — dat hij moeilijk kan zwijgen en over alles een mening heeft, wisten we al —, en er is wellicht geen vloeitje te krijgen tussen wat hij beweert, en wat de auteurs zelf ook schrijven. Soms lijkt het meer De Wevers boek.] Pagina 24 verhaalt Bart De Wever zijn ontdekking van de stad : "*Ik heb me altijd een Antwerpenaar gevoeld, maar ben wel in Mortsel geboren. Ik herinner me nog goed hoe vanuit Mortsel met de tram naar Antwerpen gaan toch wel een belevenis was. Bovenkomen aan het Astridplein ; tja, dat was echt overweldigend.*" De jongeman, besef ik nu, heeft de pre-metrowerken niet gekend die van 1970 tot 1975 (Groenplaats, Meir en De Keyserlei) en 1980 (Pelikaanstraat en Astridplein) het Antwerpse stadscentrum letterlijk hebben opengereten, terwijl ook elders gebouwen of buurten werden kaalgeslagen : Keizerstraat, Vleeshuisbuurt, Sint-Andries, Oudaan, Lombardenvest, Wapper, Tolhuis, Hippodroom... of, als door koudvuur gepakt, huis na huis, straat na straat verpauperden en verkrotten : het Zuid, het Eilandje (met het WTC-project aan het Willemdok), Zurenborg, Schipperskwartier... "*Niet afbreken, ik ben even naar de bakker*" afficheerden sommige wakkere bewoners aan hun raam. Die tijd, én die strijd heeft De Wever niet gekend. Hij heeft de stad pas ontdekt nadat ze dankzij haar actievoerende burgers (en een stel dwarse stadsambtenaren, en Bob Cools, eerst als schepen, dan als burgemeester) langzaam en moeizaam — en met falen : afbraak van *den Entrepôt* in 1990 — uit het diepe dal was beginnen te klimmen (Conscienceplein, met Hugo Heyrman en Panamarenko, en Dries Jageneau, 1968-1972). En wellicht heeft hij ze pas ontdekt nadat de stadskas dankzij vooral Europese en Belgische fondsen meer financiële middelen kreeg, want Vlaanderen liet de zaak vaak verrotten, en er was Europees beleid en Belgische wafelijzerpolitiek nodig om Antwerpen aan extra geld te helpen en de

verloederde buurten er wat bovenop te helpen. Als je zelf (ik dus) nog met tram 3 over de De Keyserlei en de Meir hebt mogen rijden, waar er elke tweehonderd meter een halte was, of op het Astridplein, voor het Centraal Station, op tram 15 naar Mortsel bent overgestapt (dat vroeg een groen ticketje, in plaats van een wit, dat de controleur, later de wattman in één beweging met zijn potlood aanstreepte, los scheurde en gaf), en als je zelf de soms trage en dan weer brutale verloedering van die mooie stad hebt gezien, dan merk je het verschil in perspectief, net zoals ik de kijk niet heb van ouderen die de Congoboten, de stadspoorten en -vesten of de binnenkant van het hippodroompaleis hebben gekend. Soms zie ik een stad die niet meer bestaat — voor elkeen is die stad wel anders —, maar dat is geen nostalgie. Het relativeert wel de stad van vandaag, en de kreten die haar begeleiden.

Antwerpen omstreeks 1971, omgeving Veemarkt en Sint-Pauluskerk (foto JVS)

Twee. Een ander, kort citaat dat me tot een ditmaal korte reactie verleidt is van Michael Van Peel. *"Alle straatstenen liggen recht!"* beklagt hij zich, omdat *"we het rebelse gecombineerd met een stevige 'laissez faire laissez passer' wat aan het verliezen zijn"*. In een stad waar om de haverklap een granaat ontploft of op een huisgevel geschoten wordt, is dat een opvallend verlangen.

"De rest is parking" draait in feite om drie ideeën, die in alle toonaarden worden uitgezongen, waarbij de geïnterviewden en de auteurs elkaar wederkerig *backing vocals* geven : (1) Antwerpen is *echtigentachtig* een wereldstad, zoals New York, niet Brussel, en de Antwerpenaars hebben alle reden daar trots op te zijn — zelfs voorgangers in grootspraak als Goropius Becanus, die soms té trots waren, zijn een reden tot trots — ; (2) de Antwerpenaars zijn rebels, ze hebben een eeuwenoude, historisch gegroeide en onverwoestbare gezagsallergie ; en (3) ze hebben, wat door (1) en (2) te verklaren valt, een grote bek. [In het boek staan, heel Antwerps, twee goeie moppen over krokodillen in de *Zoölogie*, en de tweede, helemaal op het einde, over hun grote bek, is wel heel toepasselijk.]

Om aan te tonen dat Antwerpen een wereldstad is halen De Clerck en Houtman (bijna) alles uit de kast. Ieder die ooit wat met Antwerpen te maken heeft gehad wordt vermeld, tot en met Frank Sinatra, die in het Amerikaanse *Hoboken* (niet eens New York, maar New Jersey) geboren is, of Fernandel en Jane (*sic*) Mansfield, die ter gelegenheid van de Brusselse (!) Expo van 1958 in de Edenwijk in Wilrijk hebben overnacht. Of dat Eden van *de paster en de maagd* samen was, of afzonderlijk, wordt niet gemeld. Deze en enkele andere Expo-58-wetenswaardigheden verbergen echter een immens gebrek : de auteurs reppen met geen woord over de Wereldtentoonstellingen *in Antwerpen zelf* in 1885, 1894 en 1930, die het stedelijk landschap en de blik van de Antwerpenaar op zijn stad in hoge mate hebben gevormd. De keuze van de onderwerpen in het boek is ongelijk, en wat toevallig — als in een cafégesprek, inderdaad. Elders pochen de auteurs over *"de culinaire rijkdom die Antwerpen de wereld heeft geschonken en nog steeds schenkt"*, of over de diversiteit van (exotische) keukens, maar ze kunnen niet verbergen dat er, behalve Antwerpse handjes, geen enkel typisch Antwerps gerecht of geen Antwerpse specialiteit bestaat. Of het moest het worstenbrood op Verloren Maandag zijn, vertel dat de toerist. [Terloops : niet alleen in Antwerpen, maar ook in Doornik bestaat er een verloren-maandag-traditie, *lundi perdu* of *lundi parjuré* (verzworen maandag), weliswaar met konijn. In die andere Scheldestede, die ook een Groenplaats heeft en een kathedraal, en waarvan de bewoners ook beter zijn dan die van het land rondom, wordt van wie zich niet goed voelt trouwens gezegd dat hij er uitziet als een *kat* voor verloren maandag. Niet iedereen kon zich konijn permitteren.]

Om de rebelse, gezagsschuwe houding te staven krijgen we het bekende verhaal, dat trouwens voor heel Vlaanderen of België wordt verteld, omtrent de talloze vreemde heersers en hun vreemde legers die het land hebben bestuurd, verdrukt en uitgebuit. Vaak krijgen we dan te horen dat de Kempenaar als reactie op die buitenlandse machthebbers vooral zwijgzaam geworden is, hij

denkt er het zijne van en doet koppig zijn zin, dat de Vlaming mort en gromt en de Luikenaar *koleirig* wordt, en dat de Brabander (niet alleen Antwerpenaar maar ook Brusselaar) zwanst. En iedereen trekt zijn plan. Het kan kloppen. Maar veel verhalen omtrent die rebelse aard, behalve de Meeting-partij (1862-1872 ; dat is niet gisteren), krijgen we niet in het boek. We zitten vandaag met onze neus op het Oosterweel-Ringland verhaal, waarin dappere burgers zich met succes verzetten tegen een enigszins technocratische, binnenskamere aanpak van een immens maatschappelijk vraagstuk omtrent mobiliteit, gezondheid en levenskwaliteit, maar behalve enkele zijdelingse vermeldingen (over de Van Peelbrug, bijvoorbeeld, niet voor Michael maar voor Marc) lezen we niks in het boek. Voor de auteurs zou dat té diep graven zijn geweest, allicht. [Waarmee ik niet naar de tunnel verwijst.]

Ach, dat rebelse, misschien bestaat het niet eens. Of beperkt het zich, zoals elders in dit land, tot het ontduiken van belastingen aan een onrechtmatig geachte Staat. Als Antwerpenaars zo rebels en gezagsschuw zijn, en zo wars van inmenging van buitenaf, waarom waren of zijn ze dan zo talrijk om zowel voor de oorlog als vandaag (nu sinds omzeggens 30 jaar) hun stem te geven aan partijen met autoritaire neigingen en simplistische oplossingen, partijen die *orde op zaken* beloven te stellen, waarbij van de burger vooral *gehoorzaamheid* wordt verwacht. Ik ga de partijen noch de kiezers van vandaag gelijkstellen met hun equivalenten van de jaren dertig, toen op *buitenlandse inmenging* werd gehoopt, om *de boel hier op te kuisen*, maar het is, vandaag als gisteren, toch vooral orde en gezag en het inkorten van afwijkingen dat wordt beloofd en geëist. Waarbij de cirkel tussen wie binnen zit en wie buiten moet blijven, of best nog vertrekken, wel enigszins hertekend is.

Over de Tweede Wereldoorlog schrijven de auteurs vooral anekdotisch. De Jodenvervolgung wordt vermeld in het verhaal van de Joodse, Amsterdamse, Antwerpse banketbakker Jos Hakker, schepper van het Antwerps handje-in-kruimelig-amandel-koek, die tijdens de oorlog, opgepakt, opgesloten en weggevoerd, uit de deportatietrein naar Auschwitz-Birkenau kon ontsnappen. Elders worden een V-bom (die Lode Zielens doodde) en nog elders het Britse bombardement op *den Erla* in Mortsel genoemd. Plus oorlogsburgemeester Leo Delwaide, om zijn "*dubieuze rol bij de Jodendeportaties*". En August Borms, na de Tweede Wereldoorlog "*weer veroordeeld*", maar niemand zegt waarom. Als boegbeeld van "*antimilitarisme, radicale democratie*" en "*vrijgevochten Antwerpenaren*" had ik me wel iemand anders gedroomd dan deze actieve aanhanger van een buitenlandse krijgsheer en dictator in vergelijking met wie de Karels en Filipsen uit de vaderlandse geschiedenis maar doetjes waren.

Zelfs als je veel vijanden hebt, kan je in de keuze van je vrienden wat selectiever zijn.

Het ergste uit de oorlog moet de bevrijding zijn geweest, met "*plunderingen en afrekeningen*", toen echte en vermeende collaborateurs werden opgesloten in de leeuwenkooien van de Dierentuin. Ook dat verhaal hebben we in Antwerpen al veel vaker gehoord ; het was dramatisch, vooral voor wie verkeerdelijk werd opgepakt. Maar toch, véél erger dan in het Fort van Breendonk, waar de auteurs over zwijgen, en waarover zo vaak gezwezen wordt, het ligt inderdaad *in de parking*, zal het in die leeuwenkooien niet zijn geweest. [Voor alle duidelijkheid, dit is een omgekeerde *litotes*.] Wat me meteen bij de beperkingen van het zogenaamd gezagsschuwe karakter van de Antwerpenaar brengt, wars van inmenging van buitenaf. Waarom is er in Antwerpen zo weinig verzet geweest tegen al die *inmenging van buitenaf*, en zoveel medewerking ? Let wel, ik ben van 1953, ik kan niet zeggen hoe ik mezelf gedragen zou hebben in diezelfde omstandigheden, wellicht hield ik me het liefst nog stil, voor zover dat kon, velen hadden die keuze niet, dus onthou ik me van oordelen over individuele mensen die ook aan de zijlijn zijn blijven staan, of dat wilden. Maar in een boek waarin het rebelse, gezagsschuwe karakter van de Antwerpenaars bejubeld wordt, blijft het voor die donkere periode behoorlijk stil.

En, kort gezegd, ook over Congo blijft het stil. Behalve een anekdote met *Jefke van de Zoölogie* (een 'negerken', dat een kapitein ter lange omvaart samen met een reeks exotische vogels in 1845 uit Afrika had meegebracht), en het verhaal van pater De Deken uit Wilrijk (die de bewoners van Afrika in zijn boeken in weinig liefdevolle termen beschreef), worden Afrika of Congo niet vermeld. Zelfs het met de kolonie gelinkte *Tropisch Instituut*, toch een van Antwerpens internationaal meest vermaarde instellingen, komt niet aan bod. Nochtans is geen enkel buitenland — of *Afrikaans binnenland* — de voorbije twee eeuwen voor de ontwikkeling van Antwerpen zo belangrijk geweest. De Antwerpse rijkdom, haar pracht en praal, is met Congolees zweet en bloed, door *Congolese handen* gebouwd. Edoch, begrijp ik, als je in een Antwerps boek over Congo schrijft, krijgen de afgehakte handen en handjes van de andere hoofdstukken een zeer wrange smaak.

Daarom deze suggestie, wat voorbij dit eenvoudige boek. Zou het niet zinvol zijn dat er, bijvoorbeeld op het Astridplein, als pendant van de Grote Markt, een tweede, ander vrijheidsbeeld, een tweede beeld met afgehakte hand(en) komt, ter herinnering en ere van alle Afrikanen die met hun zweet, hun bloed en hun tranen de rijkdom van Antwerpen, België en Europa hebben betaald ?

[Terug naar het boek.]

Blijft, ten derde, de grote bek, toch als die zonder gevaren geopend kan worden. En inderdaad, allicht heeft de Antwerpenaar vooral een grote bek. En een radde tong. En zijn de woorden van Patrick Janssens, één keer geciteerd in het boek, de meest juiste : *"De Antwerpenaar zou geen Antwerpenaar zijn als hij niet altijd ergens over bleef klagen"*. De Antwerpenaar pleegt blijkbaar een bijzonder soort tolerantie : enerzijds aanvaarden, of veeleer gedogen, *laisser faire, laisser passer*, maar anderzijds laten horen dat hij het liever niet aanvaardt. Ik laat je doen, maar zeg wél wat ik ervan vind. Met heel Antwerpen, maar niet met mij.

Ach, een vierde idee van het boek was ik toch even vergeten : *"wij zijn de mannen die de gas doen branden"*. Begrijp : in Antwerpen wordt de rijkdom gecreëerd die elders in het land wordt verteerd. Antwerpen als economische hoofdstad en als motor van de Vlaamse, c.q. Belgische economie. Behalve de cijfermatige vraag of dat wel klopt, rijst de bedenking of die tweedeling tussen rijkdom produceren (waar in het Antwerpse geval handel en logistiek wel toe worden gerekend) en consumeren (met onderwijs, en cultuur, en gezondheid, toerisme, onderzoek, beleid, zekerheid, etc.) in een hedendaagse economie nog zinvol is — alsof we niet allemaal gedurende twintig tot vijfentwintig jaar eerst hebben verteerd, lang voor we iets konden creëren. En of de last en hinder van haven en transport de opbrengst soms niet overtreft. [Denk aan het hoogtechnologisch bedrijf waarvan de medewerkers of de klanten achter een container in de file staan.] Waarbij ik graag de West-Vlaming citeer die me ooit spottend zei dat er in de economie nog wel wat anders bestaat dan het *verplaatsen van dozen*.

Maar zo ben ik allicht te kritisch voor het boek, dat vooral bedoeld is om met plezier door Antwerpenaars gelezen te worden. En, als je het niet te ernstig neemt, misschien ook door anderen. Tweehonderd pagina's *gezwans*. En wetenswaardigheidjes. Wie het boek te ernstig neemt, Antwerpenaar of niet, is als de Limburger die in een viswinkel een krant wil kopen — maar ook die mop, in het slot van het boek, verklap ik hier niet. Om het zeer selectieve historisch geheugen van de Antwerpenaars wat bij te stellen, zal wel wat anders dan een canon nodig zijn. Daarom is de titel van De Clerck en Houtmans gewrocht wellicht heel juist : de Antwerpenaars denken echt dat de wereld en de geschiedenis zo zijn, als in het boek beschreven staat.

En, wanneer komt er in Wilrijk een *Jayne Mansfieldstraat* ? [Een aandachtige lezer — en kenner ? — wees me er op dat Mansfield niet *Jane* maar *Jayne* heet.]

Jef Van Staeyen, januari 2020